

Délszláv szomszédaink

Elképesztő, hogy jobban ismerjük és értjük az angolokat, franciákat, mint közvetlen szomszédainkat, akikkel pedig már igen hosszú ideje együtt élünk. Déli szomszédaink: a horvátok, a szerbek és a szlovénok. Ők délszlávok. Közéjük tartoznak még a bosnyákok, a montenegróiak és a dalmátok, a bolgárok, a macedónok, a bunyevácok és a sokácok. Sokan vannak tehát, és ennek a tudatában nemzeti önértékünk igen erős. A történelem tanúsága szerint a múltban is ez volt a helyzet, csak a figyelem nem fordult felénk kellőképpen. Emiatt elsősorban a magyarságot érte kár, hiszen a tudatlanság és tájékozatlanság gyengévé és kiszolgáltatottá tette. A délszlávok a magyarokról mindig többet tudtak, mint őrülök a magyarok, s ennek az ismeretnek a birtokában könnyebben tájékozódhattak a történelmi helyzetek útvesztőiben, szélviharaiiban. De helyes tájékozódási képességük más irányban, szélesebb körben is megmutatkozott. Részint ennek, részint egyéb tulajdonságaiknak és magatartásuknak köszönhetik, hogy a vereséget sokszor győzelemmé, az elnyomatást és megszállást pedig terjeszkedéssé tudták varázsolni. Viszont az is igaz, hogy a délszlávoknak szinte mindig jóval könnyebb volt tájékozódniuk, ismereteket szerezniük, mint a magyaroknak. Nem egy magyarul író történész és nyelvész ugyanis olyan kérdéseket feszegetett nyíltan, melyekről jobb lett volna hallgatni. Ezek – Németh László szavai szerint – történelmet írtak ellenünk, így lovat adtak ellenfeleink alá.

Vámbéry Ármin 1895-ben megjelent *A magyarság keletkezése és gyarapodása* c. munkájában többek közt ezt olvashatjuk: „A magyarok előtt a szláv elem határozottan a népesség többségét képezte. Szláv volt az országnak egész északi, szláv volt részben nyugati és keleti része és szláv volt a határ is a Száva és az Al-Duna mentén is. A szláv elemnek korábbi kiterjedtsége és régibb műveltségi viszonya kétségen kívül bebizonyult. Csak így magyarázható, hogy még az ilyen szavakat is, mint róna, pusztá, tanya szláv eredetű szóval jelölték meg. A magyar föld népének java része már a tizenegyedik század vége felé azon síkságot és alföldet az ország szívében lassanként elfoglalta, amelyen ma lakik. Ott egyrészt az alárendelt szláv és egyéb idegen elemek nem-

zeti átalakítását a legnagyobb eredménnyel megkezdte, másrészt pedig alárendeltjeinek tanítása alatt megtelepült, földet művelő emberré vált. Akkor olyan folyamat ment végbe, amilyent még ma is látunk szemünk előtt, és amilyen minden időben megvolt... Az átalakulás, azaz a lassanként előre haladó magyarosodás...”

Elképzelhetetlen, hogy egy uralkodó nép az alárendeltjeitől – még ha azok nagy többséget alkotnak is – töméntelen szót átvegyen. Azt hiszem, erre nincs példa a történelemben (A bolgároké sem az, mert a bolgárok elszlávosodtak). Mint ahogy a legújabb esetek bizonyítják, az átvétel éppen fordítva történik: az uralkodó, államalkotó nép nyelvéből – még ahol szűk kisebbségben van is az a nép – vesznek át szavakat a másodrendű polgárok. Ez nem elképzelés, mint Vámbéry és nyomában más történészkedő nyelvészé, hanem valóság. Azt hiszem, a török példa kísértetiesen hasonlít a magyarra. A török nyelvben ugyanis a mohamedán vallás, a mohamedán hittérítők és idegen eredetű tisztségviselők és tudósok révén terjedt el a töméntelen arab és perzsa jövevényszó, nem pedig a törökök, az arabok és a perzsák közvetlen érintkezése nyomán. „A szlávok mindenkor békés foglalkozás iránt való különös hajlamukkal, türelmükkel és alázatukkal tűntek ki.” Újabb kori ismereteink szerint a szlávok nem éppen ezekkel a tulajdonságokkal tűnnek ki. Ennyire megváltoztak volna? Vagy régebben is olyanok voltak, mint most, csak erről Vámbéry nem tudott, vagy nem akart tudni? „A földművelés és egyéb békés foglalkozás részint a régi szláv lakosoknak, részint pedig a számos fogolynak vagy rabszolgának jutott... a tulajdonképpeni magyar elem, mely az ország összes népességének csak szerfelett csekély százalékát képezte, csak az uralmon és a földbirtokon osztozkodott.” Ez a kép, mely nyilván ingerültséget váltott ki a magyarul jól tudó szláv olvasóban, teljességgel hamis és torzított. Rabszolgák ugyanis az ókorban voltak. A hadifoglyok és behurcolt idegenek csak munkára fogott közönséges rabok voltak. Ami pedig a régi szláv lakosokat illeti, arról nincs elfogadható bizonyíték, csak elképzelés van kétes értékű adatokra támaszkodva, mint amilyenek a jövevényszavak és egyes földrajzi nevek. „Bizonyára

kellett még Szent István előtt szláv alkotású társadalmi rend nyomainak meglenniük, melyekre a magyarok uralmukat építették. A király, ispán, megye, udvarnok csupa szláv eredetű szó.” Persze hogy kellett! Volt is, csak nem a Kárpát-medencében, hanem a Balkán-félszigeten, ott ugyanis a horvátoknak már a kilencedik század elején (821), tehát jóval Árpádék megjelenése előtt (895) létezett egy államuk: Horvátország Tomislav királlyal az élen. Az említett szláv eredetű jövevényszavakat pedig nyilván a Horvátországból jött hittérítő papok és szerzetesek (szörzetesek, azaz szakállas barátok), sőt főpapok terjesztették el a magyar fejedelmi és királyi udvarban, később pedig szélesebb körben is, és nem az állítólagos bennszülött szláv népeesség. Ők írták az okleveleket, mert ők tudtak jól latinul, az ország hivatalos nyelvén, mely tehát nem magyar volt.

Vámbéry állítását, tételeit szó szerint átvették a délszláv (és nem csak a délszláv) történészek, úgy-hogy ma az a vélemény, mely a magyarságról és a szlávok Kárpát-medencei elsőbbségéről szól, általánossá vált nemcsak a délszlávok, de minden szláv köztudatában. Holott a helyzet nyilván éppen fordított volt... Erre utal a legújabb számos régészeti lelet is. „Szláv továbbá a honfoglalás idején is ismeretes megerősített helyeknek és városoknak majdnem egész névsora.” Ezt honnan tudja ilyen határozottan Vámbéry vagy bárki is? Anonymustól? Hiszen Anonymus a honfoglalás után jó háromszáz évvel később élt, és honfoglalás kori forrásanyagra nem támaszkodhatott. A ki tudja mikor épült megerősített helyeknek és városoknak a nevét akár az oklevélírók is adhatták a maguk anyanyelvéből merítve szavakat, és akár szláv nemzeti önértékből is. Összességében tehát mindaz, amit Vámbéry a magyar-szláv vonatkozásról állít, merő ábránd és képtelenség.

De az igazsághoz tartozik, hogy Vámbéry ezt is leírta: „A történelmi nyilvánvalóság szerint ugor-törökök a szlávoknál előbb voltak a Kárpát övezte hazában, és ennek következtében törvényesen régebbi birtokosaiul tekinthetők. A magyarok megjelenésével az évszázadokon át tomboló népek kavargásának véget vetett, és először teremtett szilárd állami rendet.” Természetesen a Kárpát-medencéről van szó. Az akkori hatalomhoz ügyesen és találékonyan alkalmazkodó Vámbérynek ez az állítása már történelmi tényeken alapul. A délszláv történészek ezt elhallgatják, vagy legalábbis nem szívesen beszélnek róla, csak azt emelik ki – nem éppen jóindulatúan –, hogy a magyarság ázsiai eredetű nép, tehát betolakodó az ősi szláv földön, a Kárpát-medencében.. Akad majd olyan tizenkilencedik és huszadik századi szerb meg horvát író, aki ezt magyarelles célra használja föl. Pl. Jovan Sterija Popović egyik vígjátékában efféle

mondat is elhangzik: - A magyarok menjenek vissza Tunguziába, ahonnan jöttek! Matos pedig nevezetes tanulmányában (1903) a magyarokat ázsiai tatár hordának nevezi, és a magyar kultúrát alacsonyabb rendűnek tartja a horvátnál.

Érdekes Vámbérynek ez az állítása is: „Akárhány Szent István uralkodása idejéből származó és régebben valódinak tartott diplomáciai okirat csak későbbi idők csinálmánya. Hamisított vagy pedig nyugati utáztat a szent királynak intelme fiához, Imréhez. Az akkori szerzők előtt nem létezett ember és nép, hanem csak keresztény és pogány. A legendák szerzői többnyire külföldiek voltak”. Úgy tetszik, Vámbéry itt is jó nyomon járt. Akárhogy nézzük, ez a gyakran idézett Intellem – főleg a jövevényekre vonatkozó részét idézik előszeretettel – valódisága ugyancsak kétséges. Miért kellett volna Szent Istvánnak intelmeit írásba foglalnia vagy foglaltatnia? Hiszen élő szóval is elmondhatta volna ugyanezt a fiának számtalanszor. Ha pedig Szent István közvetlenül a halála előtt tartotta fontosnak gondolatait írásba rögzíteni, mintegy végrendeletként – akkor sem egyezik a dolog, hiszen Imre fia akkor már nem élt. Szóval zavaros ügy. De makacsul ragaszkodnak hozzá némelyek mind a mai napig, hangsúlyozva, hogy az Intellem szent királytól ered, tehát maga az Intellem is szent, ezért minden korra érvényes, vagyis nemcsak Imre herceghez szól, hanem ezer év távolából még hozzánk is, mert örök érvényű igazságot tartalmaz. Mintha nem ennek az Intellemnek és a hozzá való ragaszkodásnak lett volna egyenes következménye a mai szomorú helyzet! Németh László erről a makacsságról így vélekedik Kiforgatnak a múltunkból c. tanulmányában (1939): „Szent István a vegyes nemzetiségű országot mondotta erősnek. Aligha van tizenkét éven felüli gyermek, akinek ezt a tételt a fejébe ne kalapálták volna. Lira: akik terjesztik, más népből jöttek, s azt akarják bizonyítani, milyen jól járt velük a magyar nemzet”. Jó lenne tudni, van-e még ország a földkerekségen, ahol hasonló elveket vallának? A közelben aligha. Székely András Bertalan: Magyarország – „Európa kitsinyben” c. tanulmányában többek közt ezt írja: „Az Árpád-házi uralkodók... támogatták idegen egyének, csoportok, közösségek megtelepedését... Szent István a fiához, Imre herceghez írott Intelmeiben a hozzájuk való viszonyulás időszerűségét napjainkig nem veszített példáját adja”. Székely a továbbiakban idézi az Intellem 6. fejezetét, mely a vendégek, azaz idegenek befogadásáról és gyámolításáról és ennek előnyeiről, hasznáról szól az országra nézve. Az Aracs folyóirat olvasószervezőjének a megjegyzése ezzel kapcsolatban a tanulmány végi lábjegyzetben olvasható: „az ország pontatlan fordítás, téves értelmezés, helyesen: királyi udvar, lásd erről Vekerdi József: Reg-

num, unius linguae (Aracs, 2003. 3. évf. 3. Sz.). "Mindössze egy szó, de ennek a helyes fordításával – az Intellem ugyanis eredetileg latin nyelvű volt – Vekardi egészen más megvilágításba helyezte az Intellem 6. fejezetét. Németh László viszont líráról beszél, azaz érzelemmel fűtött sajátos értelmezésről, melynek nyilván érdekvédelem volt a célja, és rámutat a Szent István kora meg a későbbi korok másféle viszonyaira, és hogy ennek az összemosása helytelen. Tehát sem Németh László, sem Vekardi József nem kételkedik az Intellem valódiságában, mint ahogy ezt Vámbéry tette, Székely András Bertalan pedig még kevésbé. Lehet, hogy nem is ismerték Vámbéry állítását, vagy ha ismerték is, figyelmen kívül hagyták. Székely András Bertalan azonban mégiscsak jó szándékáról tesz tanúbizonyságot, amikor a jelen viszonyait tartja szem előtt, hiszen a nemzetiségi sokszínűség ma is létező dolog, és úgy látszik, az is marad, s ennek nyilván van jó oldala is, csak kár, hogy nem veszi figyelembe a magyarság rossz tapasztalatát a sokszínűséget illetően, és nem látja a jövő előre vetített árnyékát sem, csak a fényeit.

Nem csoda, hogy makacsul tartja magát az a hiedelem is, hogy a magyarság ősidőktől fogva befogadó, tehát nemzetiségileg kevert volt. A magyar-török (besenyő, kun, székely, palóc stb.) együttélést és szerves összeolvadást, elvegyülést nem tekinthetjük keveredésnek! Mintha nem lett volna sohasem tervszerű és anyagilag hathatósan támogatott betelepítés – a magyarság kárára és megkérdésezése, beleegegyezése nélkül – és önkéntes betelepülés is a majdnem végzetessé váló magyar-(oszmán-)török hadakozás következményeként! A tizenhetedik, tizennyolcadik századi nemzetiségi állapotokat természetes folyamat eredményének fölfogni, föltüntetni – enyhén szólva – nem egyéb tájékozatlanságnál. Kedvező állapotról beszélni pedig már nem is csak tájékozatlanság...

A délszlávok nemzeti tudatát erősítette, hogy nyelvük a nagy indoeurópai, vagy jobban mondva: indogermán nyelvcsaládba tartozik, és ezen belül közeli rokona a keleti (orosz, ukrán, fehérorosz) meg a nyugati (cseh, lengyel, szlovák) szláv nyelveknek.

Egy történelemkönyvben ezt olvashatjuk Mátyás királyról: „Bírja a latint, kitűnően érti és jól beszél a bolgár nyelvet, melyen a törökök hivatalos irataikat írják; ez ugyan kevésbé különbözik a tót nyelvtől, mely igen széles területen használatos, és így igen sok változata van. Így van azután, hogy a cseh, lengyel, rutén, dalmata, bolgár, krétai, szerb és sok másféle származású emberrel tolmács nélkül tud beszélgetni”. Érdekes, hogy ez a fölsorolás nem említi a magyar nyelvet. Vagy az csak természetes, hogy egy magyar király tud magyarul? Ez nem olyan bizonyos, sajnos

nem, nem bizony, kivált ha az Anjoukra (Károly Róbert, Nagy Lajos), Luxemburgi Zsigmondra, a Jagellókra (a két Ulászló) és a Habsburgokra gondolunk. De már az Árpád-házi királyok anyja is rendre külföldi származású volt: német, szerb, görög, francia, lengyel stb., az ország hivatalos nyelve pedig Szent István óta egészen a reformkorig, tehát évszázadokon át a latin, nem a magyar. A magyar nyelvet az írástudatlan, szegény és kiszolgáltatott föld népe őrizte meg s részben a hozzá hasonlóan szegény, jobbára török eredetű kisnemesség. Viszont valószínű, hogy az értelmiségiek és a hatalom birtokosai kitarotán ragaszkodván idegen származásukhoz, nem is tudtak magyarul, nemhogy beszéltek volna ezen az általuk közönségesnek, alantásnak, parlaginak tartott nyelven.

Az előbbi nyelvi fölsorolás érdekessége még, hogy a bolgár nyelvet úgy említi, mint amelyen az oszmán-törökök okmányait írták. Ez nyilván téves állítás. Az Oszmán-török Birodalomban ugyanis négy nyelv volt hivatalos: az oszmán-török, a perzsa, az arab és a szerb. Tehát nyilvánvalóan nem bolgár nyelvről van szó, hanem szerbről. Tudjuk, hogy Mehmed Szokollu (Szokolovics) ruméliai beglerbég magyarországi hadjáratakor (1551) szerb nyelvű és cirill betűs levélben fogalmazta meg kívánságait, és ilyen formában követelte a választ is a magyaroktól. Különbözően aki tud szerbül, az könnyen megérteti magát a horvátokkal, bosnyákokkal, montenegróiakkal, dalmátokkal, bunyevácokkal és sokáccal is. Ezeknek a nemzeteknek és népcsoportoknak a nyelve ugyanis csak nyelvjárásilag tér el némiképp egymástól – függetlenül attól, hogy a horvátok nyelvüket horvátnak, a bosnyákok pedig bosnyáknak stb. nevezik. A nyelvtani- szerkezeti azonosság nyilvánvaló – egykét tájszó és némi kiejtésbeli eltérés nem akadály a megértésnek. Viszont a bolgár, a macedón és a szlovén már eléggé másféle délszláv nyelv.

A szerbek, a horvátok, a bosnyákok meg a szlovénok olykor egymás ellen is hadakoztak ugyan, hogyha saját érdekeikről volt szó, de amikor érdekeltté vált egy harmadik fél, rendszerint összefogtak ellene. A török időkben pl. a szerbek és a bosnyákok, az 1848-as szabadságharc alatt pedig a horvátok meg a szerbek – a magyarok ellen. Az első világháborút követően azután ezek a délszlávok (a bolgárok kivételével) közös államot hoztak létre. Újabban itt-ott véres harcok árán sikerült különválniuk, és az önállósulás útjára lépniük, de a közeledés egymás felé és a rokonszenv egymás iránt szemmel látható.

Magyar-szlovén történelmi kapcsolatról, mely említést érdemelne, alig tudunk valamit, így a szlovénokkal való jó szomszédi viszonyt nem lesz nehéz kialakítani, már csak azért sem, mert az első és második

világháború végi szomorú és megrázó eseményekben a szlovénoknak, úgy tetszik, igen kis szerepük volt, vagy szinte semmi.

A horvátok észjárása, megjelenése nem sokban különbözik a szerbekétől, nevük is szinte azonos, úgy-hogy főleg csak a vallásuk és az írásuk különbözteti meg őket egymástól. A horvátok ugyanis katolikusok, latin betűket használnak, és ezért a nyugati műveltségi körhöz tartoznak, a szerbek viszont görögkeleti (ortodox, vagy ahogy ők nevezik: pravoszláv) vallásúak, cirill betűkkel írnak, és sok tekintetben a bizánci hagyományhoz ragaszkodnak. Nyilván innen ered, hogy a horvátok megértőbbek, türelmesebbek más népek iránt, mint a szerbek. A két közeli rokon törzsből való nép hasonlósága vezetett az egyesüléshez, a különbözőség és az egymással való versengés pedig a különváláshoz. A második világháborúban és nemrégén még véres leszámolásra is sor került közöttük.

A magyar történelemben sok horvát származású ember igen fontos szerepet játszott. Hogy csak néhányat említsünk közülük: Lodomér érsek, Dugovics Titusz, Jurisics Miklós, Fráter György, a Zrínyiek, a Frangepánok, Verancsics érsek, Draskovics György, Kollonich érsek, Grassalkovich Antal gróf stb. A tudományos életben is számos kimagasló, horvát nevű embert ismerünk. De a horvátság jelentős mértékben hozzájárult a magyar népesség közvetlen gyarodásához is, függetlenül attól, hogy ez milyen körülmények között történt. Ezt jelzi a sok Horváth vezetéknévű magyar ember, sőt nincs kizárva, hogy a Tóth nevéek egy része szintén horvát ősre vezetheti vissza eredetét, a régi magyar nyelvben ugyanis minden szlávot tótnak neveztek, és csak a későbbi nyelvhasználatban jelentett ez a szó kizárólag szlovákot. Érdekes, hogy olyan magyar eredetű horvát-ról viszont alig tudunk, aki a horvátság történelmében és életében jelentős szerepet játszott volna.

Wass Albert írja egy helyütt: „Mi büszkék vagyunk Zrínyire, a magyar költőre és hadvezérre, függetlenül attól, hogy ő horvát is volt. George J. Prpic a Horvátország és a horvátok c. angol nyelvű könyv szerzője viszont láthatóan nem büszke... Talán nem lennének erre annyira érzékenyek, ha az a tendencia, miszerint el kell felejteni mindent, ami magyar volt, vagy még mindig az, nem volna ennyire nyilvánvaló mostanában a szlovák, román és szerb szerzők munkáiban. Azonban meglepve tapasztaljuk ugyanezt az ellenszenves attitűdöt (magatartást – H. Z.) egy horvát-tól, akinek földijeit mindig is jó szomszédoknak és bajtársaknak tekintettük.”

Jellegzetes magyar sajátosság: azt hinni másoktól, amit magunkról hiszünk, és azt föltételezni, hogy mások is úgy gondolkodnak, ahogy mi – mintha nem

létezne sajátos nemzeti érzése és érdeke és nemzeti büszkesége másoknak. Mert miért lenne Prpic professzor büszke Zrínyi Miklósrá, arra a költőre és hadvezérre, aki horvát bán volt ugyan, de magyar érzelmű, és magyarul írta műveit. Hiszen ő mondta: - Ne bántsd a magyart! Nyilván azért mondta ezt, mert erre a bántásra némely magyar okot szolgáltatott. A horvát krónikások büszkén említik, hogy amikor a kalandozó magyarok egyes csapatai betörték Horvátország területére, a horvátoknak sikerült őket onnan kiűzni. Nehéz szívvel ugyan, de itt most, úgy rémlik, a horvát Prpic professzornak kell igazat adni, nem pedig Wass Albert remekíróknak, aki mint vegyes házasságban élő, tehát elfogult ember, a kettős identitást, vagyis azt, hogy valaki kettős nemzetiségű, létező dolognak és elfogadhatónak tartotta. Prpic professzor viszont láthatóan nem fogadta el, mert Zrínyire nem volt büszke, noha Zrínyi Miklós horvát bánként a magyar országgyűlésben azt szorgalmazta, hogy Horvátországot, Szlavóniát és Dalmáciát ne kapcsolt részeknek, hanem királyságnak nevezzék.

Könnyű elképzelni, milyen érzéssel olvassák a horvátok a Képes Krónika alábbi részletét: mely eredetileg latinul szólt: „Mikor Zolomér (Zvonimir – H. Z.) király gyerekek nélkül halt el, a felesége, László király nővére sokat szenvedett férjének ellenségeitől, és segítséget kért fivéréntől, László királytól. Az igazságtalanságokat a király keményen megbosszulta. Horvátországot és Dalmáciát teljességgel neki visszacserezte, ezt utóbb az említett királynétól a saját uralma alá vetette ... Amikor a király (Könyves Kálmán, Szent László utóda a magyar trónon 1095-ben – H. Z.) Dalmáciában volt, Zára (Zadar – H. Z.) városában, azon tanakodott, hogy felgyújtja a várost, mert nyakas a népe. (Még szerencse, hogy a fölgyújtásra nem került sor! – H. Z.)... Magyarországhoz csatolta Dalmátországot megölvén Petergozdia hegyeiben Péter nevű királyát. Előbb Dalmáciát, azután Horvátországot csatolta örökös jogon királyságához.” A csatolás tehát nem ment olyan könnyen, a horvátok ugyanis kezdetben szívósan ellenálltak. Később aztán társas viszonyra alakult ez az állapot, mely egészen az első világháború végéig (1918) fönmaradt. Érdemes odafigyelni egy dologra: a magyar királyi titulusai közé fölvette ugyan a Dalmácia és Horvátország királya címet, de ezeken a területeken valóságos magyar uralom sohasem volt, csak névleges. A horvátok ugyanis mindenkor önállóan intézték saját ügyeiket; magyarok dél irányába, azaz horvát területre nem költöztek, viszont jelentős horvát költözködés történt észak felé – magyarlakta, vagy korábban magyarok által lakott tájra. Ennek előzménye volt, hogy számos horvát (meg talán szlovén) pap és szerzetes buzógkodott a „pogány” magyarok térítésén. A török idők-

ben aztán ugyancsak horvát szerzetesek szabadon jártak-keltek a megszállt ország egész területén. Ők voltak az ún. bosnyák kolduló Ferenc-rendi barátok, azaz ferencesek. A megszálló oszmán-török hatalom a katolikusokat (főleg a papokat) megvetette, és olykor üldözte is ugyan, és templomukat sok helyütt lerombolta, vagy mohamedán imaházzá alakította, de a horvát ferencesekkel kivételesen bánt. Velük ugyanis az oszmán-török, jobban mondva: bosnyák tisztviselők szót tudtak váltani. Eközben a ferencesek nyilván elmondták nekik, el kellett mondaniuk a horvátul jól értő agáknak, bégeknek és basáknak, mit tapasztaltak terepjárás közben. Nem mellékes dolog az sem, hogy éppen a ferencesek vezetésével indulnak majd Boszniából a bunyevácok meg sokácnak menekülteként mai helyükre. Megjegyzendő, hogy a Ferenc, ferences szó horvátul: Franjo, franjevački. A fránya szavunk, mely azt jelenti: ármányos, fufangos, huncut, ravasz, érthetetlenül furcsa, idegesítően különös – nyilván innen ered, és talán még a franc szavunk is, hiszen a ferenceseket latinosan franciskánusoknak nevezték.

Mindamellettsé kétségtelen, hogy a környező népek közül legjobb viszonyunk mindig a horvátokkal volt. Még a legválságosabb időkben sem fajult a két szomszéd nép ellentéte véres leszámolássá. A második világháború végén ugyan néhány bunyevác és sokác is részt vett a magyarok irtásában, de kérdés, hogy önként-e vagy kényszerből. Az utóbbi a valószínűbb.

A horvátok – mint a többi délsláv is – igen okosan, ügyesen és találékonyan mérték föl (főleg a válságos időkben) az adott történelmi helyzetet, és igyekeztek azt a saját javukra fordítani – mint majd később az osztrák uralom alatt is. Érdemes ismételni és hangsúlyozni, hogy az ország hivatalos nyelve évszázadokon át a latin volt, a horvátok pedig könnyebben tanultak latinul, mint a magyarok. Nyelvük ugyanis jóval közelebb áll a latinhoz, mint a magyar nyelv. Így nem csoda, hogy az ország főpapságának jelentős része horvát származású volt, és amikor később, a reformkort követően az ország hivatalos nyelvén a magyart tették, a horvátok hevesen tiltakoztak. Ettől fogva kezdett a magyar-horvát viszony elhidegülni, elmérgesedni, s ez előbb fegyveres összetűzéssé fajult (1848) – sor kerül a magyar zászló elégetésére is -, végül pedig a horvátok örömmámorban úszva ünnepezték meg a Magyarországtól való elszakadást és a délsláv testvérekkel való egyesülést (1918). Azóta magyarok és horvátok nem társak többé, csak szomszédok.

Reméljük: jó szomszédok, és azok is maradnak.

A horvátok után a magyarságnak hosszú időn át a szerbekkel volt leginkább szoros kapcsolata. Ez a

kapcsolat olyan bonyolult és ellentmondásos, hogy itt-ott szinte áttekinthetetlen. A szerbség ugyanis igen alkalmazkodó nemzet; könnyen váltott színt, ha az előnyösnek mutatkozott a számára, de hű maradt mindig önmagához, és mindig közösségben, azaz (Veres Péter szavaival élve) népben-nemzetben gondolkodott és így is cselekedett. Nyilván ez tette lehetővé, hogy a sorozatos súlyos vereség, alárendeltség és megszállás ellenére talpon tudott maradni, sőt még terjeszkedésre is futotta erejéből. Az, hogy nem olvadt a környező népekbe, mint a nála jóval nagyobb hatalmú hunok, az avarok és majdnem a magyarok is, elsősorban vezetőinek, vallásának és papságának köszönheti. Mindenkori vezetői, papsága a főpapsággal együtt ugyanis – nem úgy, mint a magyar – szinte teljes egészében és sajátosan népi származású volt, a nép között élt, a nép nyelvén beszélt, és csakis a népet szolgálta, mint a boszniai horvát ferencesek a horvátokat meg a bunyevácokat, vagy még jobban.

Kimutatható, nyomon követhető magyar-szerb kapcsolat csak a tizenkettedik században kezdődött egy jelképesnek mondható házassággal. Második István, Könyves Kálmán fia ugyanis összeházasítja védecét és rokonát, Vak Bélát a görögök elleni háborúban vele szövetséges Uroš szerb nagyzsupán leányával. István 1131-ben meghalt, és végakarata szerint Vak Béla követte a trónon. Valószínű, hogy még ebben az évben a szerb származású királyné országos gyűlést tartott Aradon, és a király oldalán, három gyermekével körülvéve arra buzdította hallgatóságát, hogy álljon bosszút azokon, akik vétkesek férje megvakításában. „Hatvannyolc főurat öltek meg ott kegyetlenül, többeket megcsonkítottak, és minden maradékukat – fiaikat, leányaikat, rokonaikat – lajstromba szedtek, ezenfelül minden jószágukat szétosztottak.” (Képes Krónika). Ezt követően Vak Béla ugyancsak borivásnak adta fejét. Ez idő tájt a királyné támogatásával Csepel-szigeten görögkeleti kolostor épül, és számos szerb család telepedik le a környékén. Szerbek még ma is élnek ott. Vak Béla 1141-ben meghalt. Kiskorú fiát, Gézát királlyá koronázzák. Helyette nyilván az erélyes özvegy királyné uralkodik fivérének, Belos bánnak a segítségével, és így sikerül a betörő idegeneket kiűzni az országból.

Az egymást követő ingatag és rövid életű uralkodók után a bizánci görög császári udvarban nevelkedett erőskezű Harmadik Béla lesz a király, és mindjárt hódítani kezd a Balkánon. Utóda, Imre fölvette a szerb királyi címet is. Névleges hódításokban és címekben nem lesz hiány később sem. Ötödik István 1271-ben keltezett egyik kiváltságlevele pl. így kezdődik: „István, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma (Bosznia – H. Z.),

Szerbia, Halics, Lodoméria (a két utóbbi a mai Ukrajna területéhez tartozik – H. Z.), Kunország (ma Románia – H. Z.) és Bulgária királya”. Ebből a felülről nézve hatalmas területű királyságból, melynek megszerzése nyilván nagy anyagi kiadással megérteséssel és a határ menti magyar népesség részleges pusztulásával járt, jó kétszázötven év múlva alig maradt valami. Az ideig-óráig meghódított területekre magyar népesség nem költözött, s ott „még a magyar állam intézményeit sem sikerült hiánytalanul kiépíteni. A tizenkettedik század közepére nagyszámú idegen ajkú népesség fölé terjedt ki a magyar állam fennhatósága. Nem fenyegette tehát az a veszély, hogy egynyelvű, egytörvényű ország legyen! A tizenharmadik századi magyar állam hódításai is főként a szláv népesség számát növelték.” (Kristó Gyula). Azt hiszem, a keserű megjegyzés helyénvaló.

Nagy Lajos a bulgáriai hadjáratok során (1366) valószínűleg összeütközésbe került a szintén hódító török hatalommal. Ismeretes, hogy a kosovói ütközet 1389-ben zajlott le. Lazarevics István szerb fejedelem néhány évre rá a törökök szövetségese lesz. A nikápolyi csatát (1396) az ő szerb könnyűlovasságának beavatkozása döntötte el a törökök javára. Az angorai csatában is részt vett (1402) a törökök oldalán. Hazatérve Szerbiába Zsigmond magyar királlyal kötött szövetséget (1404), s ezért megkapta a macsói (Mácsva) bánságot és Belgrádot, s egy időben a török szultán meg a magyar király szövetségese volt. Zsigmond „hű” szövetségese 1411-ben Szatmárral és Németivel is megajándékozta. Lazarevics Istvánnak ezenkívül Torontálban (a mai Bánátban) és Somogyban is nagy birtokai voltak, s ott sok szerbet telepített le. Utóda, Brankovics György örökölte ezeket a birtokokat, és Zsigmonddal megegyezett, hogy Belgrádjáért és a Macsói bánságért cserébe megkapja Zalánkemént (Slankamen), Becsét, Kölpényt (Kulpin), Szentendrét, Debrecent, Szerdahelyet, Tokajt, Munkácsot, Böszörményt, Mezőtúrt, Szolnokot, Tiszavarsányt, Aradot, Csongrádot, Világost és Nagybecskeket. Ezekre a birtokokra szintén sok szerb család költözött. Zsigmond fölmentette őket minden adótól, és megengedte, hogy saját törvényeik szerint éljenek. Ezeket a kiváltságokat Ulászló (1458) és Mátyás király is megerősítette (1464).

A balkáni (délsláv vagy román) eredetű Hunyadi János hadjáratai semmi jót nem hoztak a magyar népesség életébe. Az 1444-ben a törökökkel kötött békeszerződést Ulászló külföldi biztatásra megszegte, és hadjáratot indított a törökök ellen azzal a céllal, hogy kiűzze őket Európából. A várnai csatában a király elesett, és Hunyadi Jánosnak is csak ügyel-bajjal sikerült megmenekülnie. Négy évvel később Hunyadi ismét nagyszabású hadjáratot vezetett a Balkánon, de az

európai hatalmaktól – ígéreteik ellenére – most sem kapott segítséget, s a tetejébe még tervéről Brankovics szerb despota értesítette a szultánt, és tanácsaival látta el, mit tegyen. Így a törökök könnyen csapdát állíthattak Hunyadinak, és Rigómezőn (Kosovón) a két napig tartó csatában vereséget mértek rá. A menekülő Hunyadi Brankovics elfogta, és Szendrőn (Szmederevó) börtönbe zárta. Hunyadi csak hosszas raboskodás után szabadult – bizonyos ígérek fejében. Az igazsághoz tartozik, hogy Hunyadi János több nagy jelentőségű győzelmet is aratott. A nándorfehérvári (belgrádi) diadalát (1456) még ma is ünnepeljük a déli harangszóval. Fia, Mátyás király az igazságos jelzót kapta, mert állítólag számos esetben igazságot szolgáltatott a népnek. De őt is elfogta a hódítási vágy, és hadakozásai során – apjához hasonlóan – szívesen támaszkodott idegen zsoldosokra. Bécs ostromában négyezer szerb lovast is alkalmazott, híres feketeseregének jó részét szerbek alkották. Még uralkodása elején engedélyezte, hogy a szerb Jaksics család letelepedjen Magyarországon, és Nagylak uradalmát ajándékozta nekik. A Jaksicsok aztán magyar jobbágyaik közé szerbeket hozattak. Mátyás király Bécs főkapitányává és Ausztria kormányzójává a délsláv eredetű Szapolyai (Zápolya) Istvánt nevezte ki. Mátyás király halála után Szapolyai István ellenszolgáltatás nélkül visszaadja Bécset az osztrákoknak, és Magyarország nádora lesz. Második Ulászló cseh-magyar király uralkodásának vége felé föllázadnak a jobbágyok az úri elnyomás ellen. Véres csaták zajlanak Dózsa kaszás parasztjai és a nemesek közt. Végül Szapolyai János – Szapolyai István fia – erdélyi vajda jól felszerelt nemesi hadak élén, cselet alkalmazva, leveri a fölkelést. Szörnyű megtorlás következik nyilván azzal a céllal, hogy örök időkre megfélemlítsék a jobbágyságot, a parasztságot, nehogy még egyszer föl merjen lázadni.

Az új király: Lajos tapasztalatlan, könnyen befolyásolható, elkényeztetett fiatalember; a nagyurak csak a saját érdekeikkel törődnek, és az ország védelmét elhanyagolják. Így a baj csöstell hull. 1520-ban az új szultán, Szülejmán követét Budán nem fogadják tisztességesen, és érdemben nem tárgyalnak vele. Ez egyenlő a hadüzenettel. A török had megindul Magyarország felé. A déli kettős végvárrendszer kártyavárként összeomlik. Nándorfehérvárt és Péterváradot elfoglalják a törökök. Ez azzal jár, hogy a déli országrész magyar lakossága ebek harmincadjára jut, és jórészt elpusztul, majd néhány év múlva Mohács következik, a mohácsi vész, mely az addig nagytekintélyű magyar állam végét jelenti. Az újabb kori kutatások kiderítették, hogy a mohácsi csatamezőre mintegy hetvenötezer főnyi oszmán haderő érkezett (1526), benne vagy húszezer főnyi irreguláris, azaz

szervezetlen, betagozatlan alakulattal. Ez a húszezer főnyi alakulat nyilván balkáni eredetű szabadcsapatokból állt – központi ellenőrzés és irányítás nélkül, tehát azt tehetett, amit akart. Több mint valószínű, hogy ők voltak a templomrombolók és a magyar települések házainak gyújtogatói. Ezek nem lehettek mohamedán törökök, a mohamedán vallás ugyanis tiltja az esztelen rombolást, gyújtogatást és a fegyvertelen, védtelen polgári lakosság zaklatását, gyilkolását. A törökségnek ahhoz semmilyen érdeke sem fűződött, hogy a bennszülött lakosságot elűzze helyéről, vagy netán kiirtsa, hiszen született törökök nem akartak és nem is költöztek az újonnan meghódított területre, mert így a hódításnak semmi haszna sem lett volna, és bosszú sem sarkallta őket. De a nomádok (mint amilyenek a törökök is voltak korábban) természetétől is távol áll az ilyen esztelen, céltalan és embertelen pusztítás. Ezek sajnos keresztények, balkáni eredetű gyalogos meg lovas gyűlevész haramiák – és még csak nem is tatárok – lehettek. Ilyen nagy vagy kisebb létszámú szabadcsapat minden hadjáratban hozzácsapódott a szervezett haderőhöz, vagy még inkább követte azt könnyű zsákmányra lesve. Így égtek hamuvá és váltak porrá a nyomorúságos szalma- és nád-tetős falusi házak, és köztük a templomok, a maradék magyar lakosság pedig menekült, ki merre látott. Egy francia utazó meséli el, hogy a magyar odahagyja házát és mindenét a földön, s vad erdőkbe s föld alatti lyukakba vonja magát, s évről évre küzd éhséggel, veszéllyel és halállal. E szörnyűségek elkövetőinek mind a mai napig a törököket tartják, holott nyilván nem ők voltak a tettesek. Hasonló szörnyűségekkel a huszadik század dereka és vége szolgál majd ugyan bőségesen, de ezekről már sokkal kevesebb szó esik. Nyilván azért, mert ezeket nem lehet sem a törökök, sem a tatárok nyakába varrni – sokak nagy bánatára – már csak azért sem, mert éppen a kis tatár népességgel bánik el ugyanígy a győztes keleti nagyhatalom. Itt a tettesek ugyanis nyíltan és pőrén megmutatkoztak – nem úgy, mint az ún. török meg tatár időkben.

Szerémi György szemtanúként így számol be az akkori állapotokról: „Az ország fele romokban hever... Nagyban járta a hír, hogy egy szerb ember, név szerint Jován cár felkelt Erdély felől. A magyarok őt fekete embernek nevezték. Mikor a vajda úr (Szapolyai János – H. Z.) hallotta, hogy a fekete ember sokaságot gyűjt, s hogy a szerbek hozzá, mint egy szenthez tódulnak, kérte, hogy jöjjön hozzá. Ez megjelent nála Tokajban, és hízelgő szavakkal kezdte magát ajánlani. A vajda úr szíves lélekkel fogadta ajánlkozását. Ezután János úr megajándékozta őt lovakkal és költséggel és más holmival, s megparancsolta neki, hogy lovagoljon Bács vármegye elhagyott földjére, mert

Bács megyében még sok élelem van faluszerte, asztag és marhák, amelyek az Isten sorsára ott maradtak. És az a Jován cár a szerbek sokaságával gyorsan ellovagolt. Szerbiából és a Délvidékről sok szerb futott hozzá. Közben mentek a nemesek és nem nemesek a saját birtokukra Bács vármegyébe. De Jován cár nem engedte meg nekik, hogy ott lakjanak. A fekete ember mondta nekik: - Én ezt a földet elhagyatva találtam, s egész népemmel megszálltam. S a nemesek örökségét adományozás útján kiosztottam a szerbeknek... Jován cár nagyon küzdött a magyarok ellen. Mikor Bács vármegyét megszállta, sok magyart titokban megölt. És székhelye Török Bálint szabadkai várában van. János király (Szapolyai Jánost ekkorra már királlyá választották – H. Z.) amikor megtudta, hogy Török Bálint Jován cár ellen támad, tudatta vele követei által, hogy vigyázzon. És Jován cár felkészült a harcra.” Török Bálint csak néhányadmagával menekült meg ebből a harcból. Ezután a fekete ember Csáky László (bánati) földesurat vágja le, majd Perényi Péter erdélyi vajdát és seregét is legyőzi. Az országnak ekkor egyidejűleg két királya van – miután Lajos életét veszítette Mohácsnál, és a törökök kivonultak az országból - : az osztrák Habsburg Ferdinánd és a délsláv eredetű Szapolyai (Zápolya) János. Ők egymás ellen hadakoznak az egyeduralomért. Szerémi beszámolója szerint Ferdinánd követével arra buzdította a fekete embert, hogy álljon mellé, mert így végül despota lesz, „s amit csak a régi despoták Zsigmond királytól birtokul kaptak, azt mind örök időkre neki, fiainak és leányainak adományozza.” Ezek után nem csoda, hogy a fekete ember – megszegve esküjét – Ferdinándhoz pártolt. Ezzel új helyzet állt elő, és János király megbízta hű emberét az igen népszerű, hadakozásban jártas, nagy erejű Cibak Imrét, hogy számoljon le a fekete emberrel. Cibak Imre elvállalja a föladatot, és kellő fölkészülés után ezt hirdeti: - Egy jövevény bejött hozzánk, nem tudjuk, honnan való. Már sok nemes birtokait elfoglalta, s feleségüket és leányaikat erőszakkal paráznaságba hurcolja.” Ezek után Cibak Imre az egyesült és jól fölfegyverzett erdélyi csapataival megsemmisítő vereséget mért a fekete emberre. Sok szerb elesett a csatában, a megmaradtak közül néhányan Szerbiába mentek, mások pedig a szerb parasztok között szóródtak szét. A fekete ember a csata után Szegedre menekült, ott halálos sebet kapott, s Török Bálint egy szomszédos faluban lefejezte.

A titói Jugoszláviában ennek a fekete embernek (Jován cár, Cserni Jován) hatalmas fehér márványszobrot emeltek, nyilván így hirdelve nagyságát. Ez a szoborkolosszus ma is ott áll Szabadka főterén.

János király hűségét esküdött Szülejmán szultánnak, tizenkétezer szerb katonával rendelkezett, ha-

talmát mégsem sikerült megszilárdítania, mert a magyar főurak közül sokan Ferdinándhoz pártoltak. Feleségül veszi a lengyel Izabellát, fia születik, és betegeskedni kezd. Végét érezve csecsemő fia mellé két gyámot állít: Fráter Györgyöt meg rokonát, Petrovics Pétert. Mindketten országgrésznai birtokkal rendelkező nagyurak. Abban az időben az a hír járta, hogy János királyt – Mátyás királyhoz hasonlóan – megmérgezték. János király halálával Ferdinánd elérkezettnek látta a pillanatot, hogy hatalmát az egész országra kiterjessze. Ostrom alá veszi Budát. Izabella szorongatott helyzetében és tanácsadói javaslatára a szultánhoz fordul segítségért. Szülejmán eleget tesz a kérésnek, és főlzabadítja Budát az ostrom alól, ugyanakkor azonban meg is szállja az ország középső részével együtt. Ezzel elkezdődik az ún. török hódoltság korszaka, melyről tudjuk, hogy százötven évig tartott. Izabellát a szultán Erdélybe küldi. A három részre szakadt országban zűrzavar uralkodik. Nem elég, hogy idegeneké a hatalom, hanem még a magyar is acsarog a magyarra. Fráter György és Petrovics Péter verseng egymással a megmaradt ország rész fölötti hatalomért, miközben a valóságos hatalom a töröké. A megmaradt magyar népességgel senki sem törődik.

Salamon Ferenc jó százötven évvel ezelőtt ezt írta: „A töröknél az állam főbbjei s a katonaság nagy része nem volt török származású, görögök, szerbek, bolgárok, olaszok s más európai indogermán származásúak szolgáltak az udvarnál és a tartományokban.” Ez a meglepő állítás hosszú ideig visszhangtalan maradt. Téves adatokat szimatoltak mögötte, és szimatolnak még ma is egyesek, pedig az újabb kutatások mindenben igazolják Salamon Ferenc állítását.

Szülejmán szultánt, Mehmed pasát, Ali basát, Bali béget és a janicsárokat szokás emlegetni mint a magyarság ádáz ellenségeit. Csakhogy Szülejmán mindenben hallgatott feleségére, az orosz pap lányára, ő viszont a délszláv eredetű pasákra, kedvenceire, akikkel nyilván könnyen szót tudott érteni – már csak a rokonság okán is, egyik-másik ugyanis veje volt vagy sógora. Ali basa bosnyák, Bali bég dalmát származású, a janicsárok pedig szinte teljes egészében délszlávok, akik nem vagy alig tudtak törökül, és egymás közt szerbül beszélgettek. Allahot kiáltani bárki könnyen megtanulhat, és turbánt csavarni is a feje köré, lófarkas zászlót tekerni egy rúdra, pedig szinte gyerekjáték. Samardžić említi, hogy Szelim szultán egyiptomi hadjáratában a janicsárokat magyaros viseletbe öltöztette, és magyar zászlók alatt vonultatta föl, ezzel bizonyítva, hogy lám már a magyarok is átálltak az ő oldalukra. De már a régi bolgárok és szlávok is értettek az efféle fondorlathoz. Azt állították magukról ugyanis déli portyázásaik alkalmával, hogy ava-

rok. Persze a görögöket ilyesmivel nem lehetett becsapni. Mehmed pasa Szokollu (Szokolovics) szerb származásához nem férhet kétség. Samardžić írja, hogy Mehmed fiatalemberként részt vett a mohácsi csatában, és ott megismerkedett Bali béggel, a magyar viszonyok kiváló ismerőjével. Bali bég az, aki boszniai és észak-szerbiai szandzsákbégeként, majd mint Belgrád parancsnoka bosnyák meg szerb könnyűlovasságával végigdúlta a Szerémséget és más déli országrészt, s azzal dicsekedett, hogy a magyarok és más keresztények százezreinek a vérében gázolt. Mehmed, noha hithű mohamedánná vált a janicsárképző intézetben, a szerbek iránti rokonszenvét számtalanszor éreztette. Minderről Radovan Samardžić délszláv író és történész közöl hiteles adatokat nagyszabású művében, mely nyomon követi Mehmed pasa életútját gyerekkorától a nagyvezérségig és az ellene elkövetett merényletig. Az a szóbeszéd járta Mehmedről – írja Samardžić -, hogy a Buda elfoglalása, megszállása utáni napokban örömittasan bolyongott a város körül. A magyar történelem főleg az 1551-es hadjárat vezetőjeként tartja számon. Ekkor már ruméliai beglerbég, vagyis az európai török hadak főparancsnoka. Ennek a hadjáratnak az előzményeit és lefolyását a kortárs és igen művelt Forgách Ferenc részletesen ismerteti emlékiratában: „Szulejmán pedig, miután Petrovicstól, a budai Ali basától és a többi előljárótól megtudta, hogy mit végzett György barát (Fráter György – H. Z.) és Ferdinánd, a fegyvernyugvási szerződést megszegvén, Mehmed beglerbéget az európai részéről gyűjtött sereg élén hadjáratra indítja. (Samardžić közli, hogy Mehmed Szokolovics seregéhez igen sok bánáti, Maros menti szerb csatlakozott – H. Z.). A beglerbég először Becsét fogta körül hatvanezer fegyveressel, és négy napig tartó ostrom után Fügedyt, a vár kapitányát tárgyalás közben lefogta, és a várat birtokába vette. Innen Becskereke alá vonultak, a várat másnap a katonák zendülése miatt el is foglalták. Ezután mikor a sereg gyors menetben haladt tovább, Csanád is megadta magát, és most már a többi vár vagy erőd sem tartott ki. Egyik helységet a másik után hagyták magára: Galádot, Aracsot, Besenyőt, Nagylakot, Fellakot, Egrest, Gyálát, Pálülését, Bodorlakot, Zádorlakot, Eperjest, Horogszeget, Csákot, Kissomlyót, Illadiát, miközben a megbízhatatlan szerbek elsőnek álltak át az ellenséghez.” Figyelemre méltó, hogy az átállt szerbeknek nem lett bántódásuk, mint a magyaroknak. Ali basa pl. Veszprém elfoglalása után azokat, akik a tíz napig tartó ostrom közben megadták magukat, és át akartak állni a török oldalra, kivégeztette, mondván, hogy árulókra nincs szüksége. Mehmed részt vesz a következő évi 1552-es hadjáratban is mint a török lovasság parancsnoka. Temesvár föladása után a

várból kivonuló Losonczi István várkapitány környezetét ő támadja meg katonáival, megszegve az adott szót, és ugyanő „jeleskedik” Eger ostromában is, de itt – mint tudjuk – a törökök győzelmi sorozata megtorpan a várbeliek példátlan hősiesség helytállásán. A vár ostromában sok janicsár elesett. Kara Ahmed pasa, a fővezér (szintén balkáni: délsláv vagy albán eredetű és Szülejmán sógora) Ali basát tette felelőssé a csúfos kudarcért. Nyilván ennek lett a következménye, hogy a szultán Ali basát áthelyezte más feladatkörbe. Samardžić állítása szerint Ali basa Egyiptomban olyan emberségesen, jóságosan bánt alattvalóival, hogy ha csak a nevét hallották is, fölálltak ülő helyükről, így fejezván ki hálájukat és megbecsülésüket iránta. Ott azonban Ali basának még váliként, azaz kormányzóként sem volt maradása, mert hamarosan viszhelyeztette magát az előbbi kedvenc helyére, Budára. Itt aztán, mint beglerbég igazi énjét mutathatta meg, kitombolva magát kedvére basáskodásával és dunántúli portyázásaival. Véletlenek összejátszása ez? Aligha. Mint ahogy az sem, hogy a törökök perzsiai hadjáratában olyan esztelen pusztításra, kegyetlenkedésre, mint Magyarországon, hírül sem került sor. Ott ugyanis balkáni eredetű szabadcsapatok – már csak a nagy távolság miatt sem – nem kísérelték a török haderőt, és ezért (az egykorú följegyzések szerint) a polgári lakosok közül senkinek még egy haja szála sem görbült meg. Mindez azért történt-e így, mert a perzsák mohamedánok, a magyarok viszont hitetlenek, vagyis „gyaur kutyák”? Dehogy. A született törökök ugyanis tiszteltek minden vallást – a római katolikust is. Viszont a csak színleg mohamedánna lett és túlbuzgó balkáni renegátok gyűlölete a keresztény magyarok iránt sokszor tetten érhető. Forgách Ferenc abban a viszontagságos időben még így magyarázta az akkor még érthetetlennek látszó dolgot: „A külső nemzetek egyetértettek a diadalmas magyar nép elpusztításában.” Igen, csak ezek közé a nemzetek közé a törököt mint nemzetet aligha sorolhatjuk, de még a tatárt sem. Másokat viszont annál inkább, mégpedig a közelebbieket délen, nyugaton meg keleten, és azokat, akik török szolgálatba léptek. Szülejmán szultán és félelmetes hadserege tehát nem egyenlő a török nemzettel, még akkor sem, ha sokan ezt vallják. Több hadjáratot vezetett ugyan Bécs ellen, de egyszer sem foglalta el, pedig az osztrákok csak immelámmal hadakoztak ellene. Mintha egyik félnek sem lett volna érdeke, hogy a másikat legyőzze, hadd pusztuljon a magyar népesség szülőföldjének állandó hadszíntérré válásával. Nyilván nem egyedülálló mozzanat, hogy a bécsi török követ – talán éppen Mehmed pasa vagy más, hozzá hasonló, magyarellenes pasa utasítására – a végvárak magyar helyőrségének, katonaságának más nemzetiségiekkel való fölcseré-

lését javasolta, úgymond, a békesség érdekében, a magyarokban ugyanis nem lehet megbízni. Bizonyos, hogy Bécs örömmel fogadta ezt az indítványt, mert hamarosan sor került a magyar várvédők elbocsátására.

„A török uralom első fél évszázadában a szerbség térnyerése tovább folytatódott. A tizenhatodik század derekára a Szeged-Maros vonaltól délre a lakosság döntően szerb volt. A század második felében pedig a török adójegyzékekben már a Marostól északra eső falvakban is egyre több délsláv névvel találkozunk. A Dunántúlon is a Maros-Szeged vonal meghosszabbításánál húzódott a szerb-magyar etnikai határ. A századvég hosszú háborúja azután tovább módosította az etnikai határokat. A háború főként a hódoltsági területen pusztított, tehát ott, ahol nagyobb részt magyarok laktak, viszont megkímélte a hegyvidéki településeket, egyszersmind az ott élő román, ruszin és szlovák népességet. A háborúban elpusztult települések egy részét a szerbek ülték meg. A szerb előrenyomulás jól követhető a Maros és a Körösök közé eső területen és a Duna-Tisza közén... Somogy megyében egyre több elpusztult falut népesítettek be, s a századfordulóra vélhetőleg már ők kerültek túlsúlyba. Hasonlóan alakulhatott a helyzet Tolna megyében, ahol szintén kimutatható a szerbség előrenyomulása.” (Történelemkönyv)

Az ún. török hódoltság másfél évszázada alatt akár a martalóc, haramia bandák garázdálkodása meg az osztrák „felszabadító” háború pusztítása, akár a gyenge, hiányos táplálkozás és más tengődés miatt föllépő járványok - a magyar népesség létszámát a felére apasztották. Alig hajszál híja, hogy a magyarság két tűz közt találva magát, nem jutott ugyanarra a sorsra, mint jó nyolcszáz évvel azelőtt az avarok, akiknek csak a híre maradt fenn, vagy még az sem. De ez a hiányzó hajszál elégnék bizonyult ahhoz, hogy családjába, rokonságába, kis közösségébe, sorstársaiba kapaszkodván, mint hajszálgyökereibe a növény, fönntartsa magát, és erőt merítsen a legkisebb gyarapodásból, örömből is a mindennapi embertelen küzdelemhez.

A törökök 1683-ban Bécsnél súlyos vereséget szenvedtek, és Buda hamarosan fölszabadult a hosszú megszállás alól. Miután tehát az osztrákok sorozatos győzelmet arattak, a szerbek, akik eddig jó részt a törököt támogatták, most ügyesen fölmérve az adott történelmi helyzetet, átálltak az osztrákok oldalára, és a törökök ellen fordultak. Mivel az osztrákok további háborúja váltakozó sikerrel járt, a dél-szerbiai lakosság jelentős része az állítólagos török veszélytől, bosszútól tartva észak felé vette az irányt, és a bécsi udvartól engedélyt kapott a Magyarországon való letelepedésre. A több ezer családot maga a szerb

pátriárka vezette. (1690) Az csak természetes, hogy a helybeli szerbek nagy örömmel fogadták balkáni nemzetársaikat, és az is, hogy az osztrákok hű szövetségesre találtak bennük minden háborújukban egészen a kiegyezésig. (1867) Így az is természetes, hogy a szerbek mind a Rákóczi-féle, mind az 1848-as szabadságharc idején az osztrákok oldalán harcoltak a magyarok ellen. Ennek eredményeként megalakulhatott az ún. Szerb Vajdaság az Osztrák Birodalom keretén belül. A szerbek öröme azonban nem tartott sokáig, mert tíz évre rá a bécsi udvar megszüntette viszonylagos önállóságukat. Ezért mondhatták némely politikusaik: - Azt kaptuk jutalmul, amit büntetésként a magyarok! S a tetejébe még az osztrákok kiegyeznek a magyarokkal, és létrejön az Osztrák-Magyar Monarchia. Nem csoda, hogy a szerbség alig várta az alkalmat a visszavágásra. Ez a huszadik század elején be is következett. Az események ismertek. A világháborúból győztesként kikerülő szerbek most már valóban megkapták az általuk Vajdaságnak nevezett területet, és az újonnan alakult délszláv államszövetséghez csatolhatták, melynek a feje a szerb király lett. A második világháborút lezáró békeszerződés aztán jóváhagyta és megerősítette ezt a területgyarapodást.

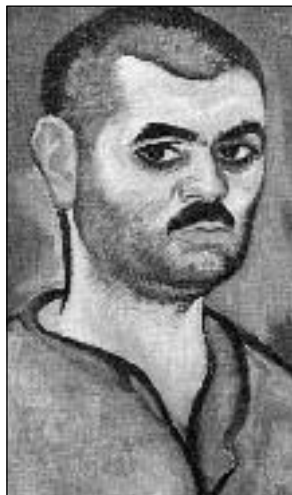
Az elmúlt hosszú évszázadok folyamán jó néhányan a szerbek soraiból is jelentős szerepet játszottak a magyar történelemben., mint: Belos, Vak Béla sógora, Mátyás király szerb katonái, a sajkások, Ovcšarevics, a Jaksicsok, a Bakicsok, Cserepovics, az erdélyi reformációt támogató Petrovics Péter, aztán Damjanics, a 48-as tábornok híres vörössapkásaival és mások. A közéletben pedig: Vitkovics Mihály költő, meseíró, ügyvéd. Talán még Dugonics András is ide sorolható, az első magyar regény megalkotója, de Tököly Popovics Száva (Tekelija) aradi földbirtokos mindenképpen. Ő alapította meg a pesti Tökölyanum görögkeleti szerb nevelőintézetet, és a magyar kan-

cellária titkáraként a debreceni református egyháznak tetemes pénzüsszeget adományozott.

Mindamellett a magyar-szerb kölcsönös népiirtás és dúlás, mely szerb részről szinte mindig jóval nagyobb volt, mint magyar részről (és nemcsak arányait tekintve, hanem kegyetlenségben is túltett a magyaron), elmérgesítette a két szomszéd nép viszonyát. A magyar-szerb kapcsolatok így súlyos örökséggel terheltek, és a jó viszony megteremtése sok nehézségbe ütközik. Látszatengedménnyel, szándéknyilatkozattal ez nem lehetséges. A hatalom részéről valóságos engedményre, azaz tettekre, igazi demokratikus szemléletre és gyakorlatra van szükség, hogy a feszültség oldódjon, az egyenlőtlen alá- és fölérendelt viszony, a felsőbb- és alsóbbrendűségi érzés csökkenjen, végül pedig megszűnjön az emberekben. A hatalom birtokosainak ugyanis sikerült némely rövid eszű magyarral elhitetniük, hogy minden bajának forrását nemzetársaik tetteiben, magatartásában keresse. És sikerült a szómaszlaggal elkábított, hiszékeny magyart magyarellenessé tenni, sőt olykor még a másik magyar ellen uszítani is...

Nálunk az a szóbeszéd járja, hogy az okosabb enged. Jó lenne már egyszer, ha az erősebb engedne. Nem kétséges, most ki az erősebb, ki a valóságos hatalom birtokosa. Jó példát csak ő mutathat eredményesen.

A szerbség igazi felnőtt nép, mely nem tűr meg maga fölött semmilyen gyámkodást, s nagy tájékozódó- és alkalmazkodóképességének köszönhetően sikert sikerre halmozott az elmúlt évszázadokban. E tulajdonságainak nyilván nem kis része volt abban, hogy a mindenkori nagy hatalmak rokonszenvét és hatóságos segítségét, támogatását élvezhette. Mögötte pedig szilárdan ott állt mindig egy nagy hatalom: Oroszország. Ez a rokonszenv és segítőkészség azonban az utóbbi időben mintha csökkenne, és a jövő még meglepetéseket tartogathat.

Boromosza Tibor: Önarckép